

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

**ЖІНКИ В ПОЛІТИЦІ:
міжнародний досвід для України**

**WOMEN AND POLITICS IN UKRAINE:
Benefiting from International Experience**

Jana Sverdljuk & Svitlana Oksamytna [eds.]

За загальною редакцією:
**Яни Свердлюк (Норвегія)
та Світлани Оксамитної (Україна)**

За матеріалами міжнародного наукового семінару
Жінки в політиці: міжнародний досвід для України
Київ – НаУКМА – 7 жовтня 2005 року

Conference Proceedings Women and Politics in Ukraine:
Benefiting from International Experience
Kyiv – NaUKMA – 7 October 2005

Київ • Атіка • 2006

Тамара МАРЦЕНЮК,
аспірантка програми «Соціо-
логія» Національного універ-
ситету «Києво-Могилянська
академія»

**ДІАЛОГ «УКРАЇНА – ЗАХІД» У ГЕНДЕРНІЙ ПЛОЩИНІ:
ОГЛЯД ДИСКУРСИВНИХ МОМЕНТІВ СЕМІНАРУ
ПРО УЧАСТЬ ЖІНОК У ПОЛІТИЦІ,
АБО ЧОМУ НЕМОЖЛИВО ТАНЦЮВАТИ БАЛЕТ
НА ФУТБОЛЬНОМУ ПОЛІ**

*«Коли ми виходимо на футбольне поле і почи-
наємо танцювати балет, то нас не розумі-
ють. Там грають футбол. То ми маємо вивчи-
ти ті правила і трошки попробувати грати
по тих правилах і трошки їх міняти, так як
нам потрібно»¹.*

Лариса Полулях, «Прогресивні жінки»,
м. Вінниця

Вже із самої назви семінару «Жінки в політиці: між-
народний досвід для України» випливає, що західні ко-
леги — фахівці з гендерної політики — ділитимуться
своїм успішним досвідом впровадження гендерної рів-
ності. У даному випадку це ще й досвід так званих Пів-
нічних (Скандинавських) країн Європи, відомих чи не
найкращою в усьому світі гендерною ситуацією. Семі-
нар складався з чотирьох частин: вступного слова
представників державних структур України, виступів
гостей і дослідників з-за кордону, з Києва та регіонів
України. Таким чином, варто виділити три основних
дискурсивних поля, які розгорнулися навколо пробле-
матики з гендерної політики: перше (найбільш загаль-
не): гендерна ситуація в Україні і на Заході; друге:
вимальовує гендерну картину у столиці України та в
регіонах; третє: ґрунтується на взаємодії державних

---

¹ Тут і надалі подано дослівний транскрипт учасників дискусії.

структур з недержавним сектором — жіночими громадськими організаціями.

Західний досвід та українські реалії

На першій пленарній сесії «Міжнародний досвід політичної участі жінок» виступили дослідниці з Норвегії та представники міжнародних організацій в Україні (ОБСЄ, ПРООН), які досліджують та впроваджують гендерну рівність у нашій державі. Перший блок запитань-відповідей стосувався тематики використання західного досвіду гендерних перетворень на ґрунті українських реалій.

Після опису ситуації на Заході, підкріпленого практичними кроками реалізації гендерного питання та статистичними даними, постала низка запитань, на зразок: «Що треба зробити в Україні, аби покращити гендерну ситуацію?», «Який шлях обрати для впровадження гендерної рівності?» тощо.

Дискусивне поле відкрилося першим запитанням завідувачки кафедри соціології Національного університету «Кієво-Могилянська академія,» однієї з організаторок семінару, пані Світлани Оксамитної:

«Як відчувається різниця між парламентами, де депутатами є виключно або майже чоловіки, і парламентами, як у вашому випадку, де є 40% жінок? Тобто, що змінюється?»

У нас дуже часто говорять, що немає значення, якої статі депутат, головне, щоб він представляв інтереси своїх виборців. З вашої точки зору, що змінюється в парламенті, коли депутатами стає все більше жінок? Чи порушуються якісь інші питання, які раніше не порушувалися? Чи по-іншому відбувається сама процедура роботи парламенту? Наведіть декілька конкретних речей, які ми могли би тут також використовувати як аргументи у своїх вимогах щодо збільшення кількості жінок у парламенті».

Запитання адресувалося колегам з Норвегії. Першою відповідала Сульвайг Бергман з Північного інституту жіночих студій та гендерних досліджень. Вона зауважила, що ці запитання пані Світлани емпіричним

чином дослідженні та висвітленні у книзі «Рівні демократії? Гендер та політика у Північних країнах»², яку пані Сульвайг подарувала кафедрі соціології НаУКМА. Сульвайг Бергман назвала три основні особливості парламентів зі значною кількістю жінок:

«Коли критична маса жінок з'являється у парламенті — це десь 20–25% може бути або одна третя, після того, як така критична маса жінок створена, працює культура вже певна, є політична атмосфера і ця політична атмосфера змінюється певним чином. І дійсно, коли жінки у меншості, вони менш впевнені у собі, не можуть мати співпраці з іншими жінками. Тобто, на стратегічному рівні змінюється робота.

Коли ми говоримо про зміст, то наш проект показав, що питання про нормативно-правову базу законодавства про сім'ю — ці питання з'явилися на порядку денному, як тільки у нас стала велика репрезентація жінок у парламенті. І ще певні питання — це гендерна рівність, нормативно-правова база гендерної рівності. Ви повинні розуміти, що сьогодні міжнародні організації здійснюють певний тиск на багато країн, для того щоб запровадити нормативно-правову базу на практиці. Двадцять років тому це була інша ситуація...

І третє, як я вже говорила у своєму виступі, — це насилля проти жінок, сексуальні права, права на аборт — ці питання дійсно не були б на політичному порядку денному, якщо не було б великого представництва жінок у парламенті. Сьогодні ми дійсно маємо чоловіків — активістів політичних партій, які порушують ці питання. Але без жінок спочатку політичний порядок денний у Північних країнах був би дійсно іншим».

Інша норвезька дослідниця Елізабет Рог з Центру жіночих студій та гендерних досліджень університету Осло у своїй відповіді звернулася до досвіду саме Норвегії:

«Жінки стали більш впевненими. Це важливо. Коли меншини виходять на певний рівень, вся комунікація

---

¹ Christina Bergqvist et al. (eds.) *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, Scandinavian University Press, Oslo, 1999.

в парламенті змінюється, спілкування змінюється. І наш досвід Норвегії показує, що коли було декілька жінок в парламенті, помітною була гендерна ознака спілкування в парламенті. Деякі депутати дозволяли собі грубі реакції, коли жінки виступали в парламенті з приводу певних ситуацій. Вже такого немає. Ми почали чотири роки назад цю роботу в парламенті. У нас є нова партія в норвезькому парламенті, партія від північного узбережжя Норвегії, де мова населення інша – груба. Представники цієї партії, які в основному чоловіки, виражали певні такі сексуально-статеві нюанси у виступах. У парламенті вже не можна бути таким гендерно перейманим депутатом, як це було раніше... Коли ми піднімаємо питання в парламенті, то це саме той спосіб, за допомогою якого ми піднімаємо це питання та даємо можливість жінкам використовувати свої права, як і чоловіки. Я думаю, що Норвегія – це велика країна, у нас є периферія і центр. Тому це питання стосується економічного розвитку усієї країни. І, дякуючи жінкам-політикам, організм, який працює наразі над розвитком економіки, промисловості та бізнесу на периферії свідчить про те, що вони покращили гендерну відповідність, там збільшилася кількість жінок. Вони починають зараз свій власний бізнес. І ситуація з жінками покращується у сфері бізнесу по всій країні. Є певні наслідки на багатьох рівнях».

Жіночі громадські організації та можливості впливу на державні структури

Окрім державних службовців та представників міжнародних організацій в Україні, на семінарі були присутні також представники жіночих недержавних організацій (таких, як Ліга жінок-виборців 50/50, Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи», Всеукраїнський жіночий центр інформаційної та соціально-економічної адаптації, «Прогресивні жінки», «Чоловіки проти насильства» тощо). Так звані «групам тиску» на державні органи влади цікаво було знати, яким чином вони можуть впливати на державні структури, аби покращати гендерну ситуацію в Україні.

Президент Жіночої професійної ліги Олена Лазоренко звернулася до представників міжнародних організацій в Україні з таким практичним запитанням:

«Як ви вважаєте, які на сьогоднішній день існують конкретні механізми, конкретні практики, які би ви порадили, що можуть запровадити громадські організації, для того щоб підвищити участь жінок у політичному процесі, особливо маючи на увазі той процес, який відбувається у березні 2006 року?»

Керівник проекту з питань виборів та управління Координатора проектів ОБСЄ в Україні швед Мортен Енберг розпочав свою відповідь з того, що представництво ОБСЄ працює в різних регіонах України. Десять представників з регіонів України присутні наразі на цьому міжнародному семінарі. Пан Енберг апелював до практичної роботи ОБСЄ в регіонах:

«Ми започаткували ініціативу. Ми – організація, яка реагує на попит. Тобто, ми працюємо на прохання української влади. І нам треба мати оцінку потреб, базуючись на людях, з якими ми працюємо по регіонах, – а це незалежні контракти з регіонами. Базуючись на пропозиції з Кіровограда, ми зараз починаємо національні семінари для політичних партій, для того щоб підвищити жіночу участь у партійних списках перед парламентськими виборами... Переваги підвищення кількості жінок також додають до тих аргументів, що я висував, що більше представництво жінок якраз є тим аспектом, пов'язаним з демократичним розвитком, кращим економічним процвітанням. І ми сподіваємося, що це буде впливати таким чином, як казала Елізабет, що політичні партії зрозуміють, що вони зможуть мати політичні дивіденди, якщо будуть так чинити. І це також підвищить кількість жінок у списках політичних партій».

Керівник Програми рівних можливостей ПРООН в Україні Лариса Кобелянська чітко сформулювала можливості та переваги громадських організацій порівняно як з міжнародними організаціями, так і державними структурами. По-перше, п. Лариса велику увагу звер-

нула на ініціювання жіночими НДО внутрішньо- та міжпартійного діалогу:

«Перш за все, що можуть зробити громадські організації і чого не можуть зробити державні структури, і чого точно не можуть зробити міжнародні організації — це запропонувати і налагодити внутріпартійний діалог. Власне сьогодні, коли будуть формуватися списки, є абсолютна можливість для жіночих громадських організацій спровокувати, ініціювати і — якщо навіть хочете — ініціювати саме цей діалог, саме ці ідеї для обговорення всередині політичних партій. Я знаю, що деякі політичні партії мають власні жіночі організації, і для них це — історичний шанс. Ті політичні партії, які не мають жіночих організацій, мають жінок, які, безумовно, є політично соціально активними. Інакше вони не були б членами партій сьогодні. Це абсолютно очевидно. Якщо вони відчують своє недопредставлення всередині цієї партії, якщо вони відчують і розуміють, що втрата можливості сьогодні обернеться для них економічними, соціальними і політичними збитками завтра, вони мають це робити сьогодні.

На мою думку, дуже ефективними є міжпартійні діалоги. Власне партія всередині самої себе є, до певної міри, закритою структурою, там є корпоративний внутріпартійний інтерес, домінують певні цінності. Але якщо партії виходять і сідають за круглий стіл, то вони цього не демонструють. Вони вже так чи інакше змушені демонструвати свою толерантність, свою відкритість, прозорість і так далі. Але принаймні я жодного разу не чула, не читала, не бачила і навіть не здогадуюся, чи був в Україні хоча б один міжпартійний діалог кількох — я вже не кажу всіх ста сорока з чимось партій — але хоча б тих, які претендують сьогодні на місця в парламенті. Діалог з приводу того, яким чином вони будуть забезпечувати ті конституційні норми, які вони планують реалізовувати як політична сила. Поставити треба це питання. Це можуть зробити жіночі організації. Повторюю, держава не буде ставити партіям таке питання.

Партії як виразники та носії певної політики, жодна з них не записала, що вона буде дискримінувати жінку. Жодна

не написала, що вона буде порушувати права людини, жодна не написала, що вона не буде дотримуватися міжнародних норм та стандартів. Треба загострити і поставити запитання: як саме вона збирається це зробити. Це життєва і актуальна позиція сьогодні для жіночих організацій».

Другий дієвий механізм, який назвала Лариса Кобелянська, — це проведення якісної аналітики гендерної ситуації в державі:

«Наступне — аналіз політичних програм. Це надзвичайно дієвий інструмент і механізм. Ніщо так не вражає, не підтримує або не знищує, як вчасно поданий об'єктивний, професійний аналіз. Жіночі організації сьогодні мають потенціал робити аналітику, чудову аналітику. Ми тут за столом бачимо власне тих жінок-аналітиків, які роблять фантастичні міжнародні доповіді... Абсолютно виправдано, щоб такий потенціал був застосований як метод».

По-третє, слід *«скористатися тими механізмами, які закладає сьогодні законний указ президента. Закон — це єлишень інструмент. Можна зробити конституційне подання. Як або чому політичні партії не виконують вимог закону про вибори, закону про рівність, конституцію України і не формують список? Таке можуть робити колективно жіночі організації. Таке подання може робити навіть одна людина. Але це є реальний механізм і в усьому світі жінки власне в такому полі і діяли. Вони використовували ті механізми правового впливу, якщо закон дає право — ним треба скористатися.*

У нас є 161 стаття Кримінального кодексу, яка карає за сексуальні домагання і за порушення прав людини за сексуальною ознакою. Ми моніторили за 14 років незалежності — жодного судового позову, я не кажу навіть справи — за цією статтею не було... В той час, коли жіночі організації у своїх доповідях пишуть про статистично чисельні факти порушення. Звернень немає. Жіночі організації в даному випадку нічого не роблять, вони це ігнорують».

І насамкінець, як зазначила Лариса Кобелянська, не варто забувати про діяльність та можливості громадських організацій у регіонах України:

«І останнє — це регіональний рівень. Звичайно, для жінок більше шансів пройти в депутати регіонального і місцевого рівня. Але тут бажано не кількісний, а якісний рівень представництва. Жіночі організації, які сьогодні мають представництва і осередки в регіонах, я думаю, мають значно більше шансів, ніж ті, які таких представництв не мають».

Впровадження гендерної рівності: діяльність на регіональному рівні

На семінарі були присутні учасники з регіонів, що підкреслило важливість гендерного питання не лише у столиці, а і на периферійній частині України теж. Виступи учасників з Вінниці, Запоріжжя, Львова, Закарпаття показали, що для них гендерне питання не є маргінальним.

Наприклад, Лариса Полулях з Вінниці («Прогресивні жінки») зауважила, що в організаціях питання приходу жінок до влади вирішується конкретними діями. Зокрема, активістки НДО *«активно почали боротися з жіночою бідністю»*, розвивати жіночий бізнес — організовувати бізнес-тренінги для жінок, надавати їм юридичну консультацію, проводити тренінги для підвищення жіночої самооцінки, впровадили жіночу школу політика.

Щодо Вінниці, яка, до речі, з усіх регіонів була найбільш представлена на семінарі, п. Лариса Кобелянська зауважила:

«Вінниця була першим містом в Україні, де гендерним рухом перейнялися чоловіки. І перший в Україні центр «Чоловіки проти насильства», який спрямовано працює не лише на запобігання тепер уже насильству щодо жінок, а й щодо чоловіків. І займається профілактикою таких форм дискримінації гендерної, які стосуються чоловіків залежно від їх гендерних проблем. Так само, як і надзвичайно величезну роль відіграв в Україні щодо активізації взагалі чоловіків щодо обговорення цієї проблеми. І дійсно цей приклад є фантастичним. Тут є п. Володимир Козлов — директор цього центру».

Пан Козлов поділився своїми думками з приводу гендерного питання та описав роботу організації, яку він очолює:

«Як представник чоловічої громадської організації «Чоловіки проти насильства», Вінниця, я хотів би почути думки відносно того, а що ж ми, чоловіки, які є гендерно чутливими, так би мовити. Ми прикидаємося, принаймні, гендерно чутливими, намагаємося бути. Що ми можемо зробити, аби наші жінки отримали більший доступ до політичних прав?»

На мій погляд, більш корисним було б розглядати не шлях жіночих організацій до влади, а шлях чоловічих і жіночих, і взагалі різних організацій разом до влади. Тому що от ми проводили таке опитування: як жінки і чоловіки реагують на те, що жінки ідуть у Верховну Раду? Ну, у мене дружина — президент жіночої феміністської організації теж ходила на вибори у Верховну Раду і у місцеву раду. Тобто, ми вирішили подивитися, як вони на практиці працюють. Це наш практичний досвід. І я можу сказати, що люди досить таки застережливо дивляться на те, що представник жіночої або чоловічої окремої організації щось робить в політиці. Тому що, коли це припустимо в громадському житті, вони вважають, що це не припустимо в політичному.

Тому, на мій погляд, єдиний шлях — так би мотиви, «искать попутчиков среди врага», тобто, жінкам треба знайти чоловіків, які б разом з ними заявили, що так, ми разом йдемо на вибори, не окремо жінки та окремо чоловіки, а саме разом, тому що у нас спільна платформа, спільна позиція, і тому що ми теж з цього отримаємо певний зиск. Ми, чоловіки, від цього.

А цей зиск є тому що коли жінки приходять до політики, змінюється чоловічий склад і манера поведінки. Коли відсутні представники жіночої статі у будь-якому чоловічому колективі, ця поведінка стає більш агресивною, більш жорсткою, менш демократичною. І навіть одна жінка змінює ситуацію дуже сильно. І багато кому з чоловіків не подобається зараз така жорстка, агресивна політика. І треба їм показати, що присутність жінки дасть їм підтримку. Я думаю, що це теж позитивний момент був би».

Можливості лобіювання інтересів жінок

У дискурсивному полі «державні структури versus громадські організації» цілком логічно постало питання лобіювання інтересів жінок. Олеся Сунгурова (заступник начальника управління у справах сім'ї, молоді та спорту Облдержадміністрації м. Запоріжжя) звернулася до головного консультанта Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції Сергія Плотяна з таким запитанням:

«Жінки в парламенті повинні пам'ятати, що вони ще можуть лобіювати інтереси жінок в парламенті, не забувати про це. Можливо, питання до представника апарату Верховної Ради. Наскільки можуть чоловіки, наскільки це реально, наскільки це не міф, лобіювати інтереси жінок в парламенті?»

Сергій Плотян спочатку описав ситуацію з гендерним питанням у Верховній Раді:

«На жаль, зараз я маю констатувати, що немає кому лобіювати, навіть серед жінок у парламенті. Я маю на увазі серед депутатів немає кому лобіювати питання гендерної рівності в парламенті. 2004 рік, я вважаю, був гендерним для Верховної Ради. Було проведено цілу низку семінарів різними фондами і донорами: і ПРООН проводив цілу низку семінарів, і Програма сприяння – там і тренінги були, і семінари. Було випущено практичний посібник. Це те, що – скажімо так – широкому загалу не було відомо. А те, що було відомо, – це День Уряду, Парламентські слухання, відхилення трьох альтернативних законів, фактичний провал одного разу. Наступного разу – хоча б один прийняли за основу. Заходів було дуже багато, але показали вони наступне: парламент як відображення суспільства сприймати гендер не готовий. Значить, працювати треба в цьому сенсі».

Далі п. Плотян перейшов власне до сприйняття процесу лобіювання на Заході та в Україні:

«А лобіюванням взагалі за класичною схемою займаються певні групи. Просто у нас слово «лобіювання» іноді має такий не дуже гарний характер: «дивіться на нього, він лобіює чийсь інтереси». Кожен лобіює чийсь інтереси.»

Просто є європейський світовий досвід цивілізованого лобіювання інтересів. В даному випадку треба шукати групи депутатів, які могли б підтримати. Але вже, можливо, не в цьому скликанні. Будемо працювати на майбутнє. Досвід якісного лобіювання, я вважаю, ПРООН продемонстрував».

Рівність між чоловіками та жінками, або що таке гендер?

Керівник магістерської програми з політології НаУКМА Сергій Кисельов спровокував іншу дискусію простим запитанням: «Що ж таке гендер?»

«У своїй доповіді пані Сунгурова використовувала слово «гендер», але казала виключно про жінок. Так само, я почув дуже цікаву статистику від пана Плотяна, але ця статистика стосувалася виключно жінок, і жодні інші гендери навіть не згадувалися. Тому питання: «Що ж таке гендер?»

Дійсно, на семінарі серед доповідачів були переважно жінки. Отож, спочатку «жіночий» погляд на запитання пана Кисельова.

Олеся Сунгурова відповіла:

«Гендер – це рівність між чоловіком і жінкою. Я говорила в контексті жінки лише тому, що сьогодні наша тема про жінку в політиці... Але я ніскільки не зменшую ролі чоловіків. Як сьогодні кажуть про те, що, можливо, скоро ми будемо піднімати тему ролі чоловіків у політиці або зменшення прав та обов'язків у відношенні до чоловіків».

Лариса Кобелянська апелювала до так званої «історичної справедливості»:

«Питання пана Кисельова у мене відтворило такий спогад. У шведському парламенті обговорювалося якесь питання і депутати шведського парламенту його перевели у площину гендерних відносин. Виступало дуже багато жінок. І чоловіки підвелися і сказали: «З позиції гендерної рівності ми також будемо намагатися зараз давати свої оцінки, точку зору». Але питання стосувалося якраз тієї проблеми, що більше хвилювала жінок. Тоді одна з депу-

таток підвелася і сказала: «Сто п'ятдесят років ви в парламенті мали таку більшість, яка дозволяла вам вирішувати усі питання. І не чути голосу жінок. Тепер ми маємо право говорити, і щоб ви слухали нас». Я не належу до числа тих людей, яких можна звинуватити, що я чи чоловічий, чи жіночий шовінізм нав'язую. Але я думаю, що є такі питання гендера, які в певних ситуаціях і в певних умовах можуть лобіюватися дійсно однією статтю. І в даному випадку є ще момент історичної справедливості, скажимо так. Це не смішно. Тому що протягом досить тривалого історичного часу жінки дійсно не мали можливості свої захищати права і навіть говорити про такі можливості... Є питання, де жіночий гендер найбільш ущемлений. Це — питання державної служби, представництва жінок».

Елізабет Рог говорила про досвід Норвегії:

«Для мене наш досвід у нашій культурі є таким, що чоловіки позиціонували себе як людські істоти, в той час як жінки саме висунули себе як гендер, як стать. Тому один з кроків прогресу буде такий, що чоловіки почнуть розглядати себе як гендер, а не як ту частину, що представляє людство як таке».

Радник міністра України з питань сім'ї, дітей та молоді Тамара Мельник спрямувала дискурс в аналітичне русло:

«Поставимо розгляд питання інакше: Україна у небезпеці, гине демократія, відсутність гендерного підходу. Реформування і оновлення країни. Згубність ситуації без участі в ній жінок, або рівності жінок і чоловіків. Правове регулювання країною. Втрата ресурсів в країні. Відсутність аналізу гендерного фактору. І інакше — ми будемо ще говорити один одному пошепки, як ми говоримо, найменше ще п'ятдесят років. Або прямо: безграмотність українського парламенту з гендерної проблематики. Або мислення українського парламенту не на рівні європейському. Поки ми не будемо про це говорити, про це писати і на цьому акцентувати, будемо жіночками сидіти ще дуже довго тут з вищою освітою, докторами наук, цяцьками займатися. Я знову повторюю, як сидів

помічник президента. Коли йому сказали, що якщо буде нерівність за сірі і карі очі, то треба, щоби парламент прийняв закон, що за сірі та карі очі мають бути норми, які б вирівнювали становище. Замок — і десь дівся, і пішов читати книжку, що там написано.

Коли ми приступили до гендерної експертизи, у нас не було жодного юриста, який читав брошуру з гендера. Ми сьогодні маємо і у вашій установі юристів, які цікавляться питаннями гендера... Ми фактично маємо рівень докторів наук, які не бачать гендерної реальності. Чи можуть сьогодні працювати наші вищі школи на відповідному рівні? Чи можуть вони йти в Європу?»

«Чоловічий погляд» на запитання «Що таке гендер?»— розкрив Сергій Плотян. Розпочавши з жартівливих речей, він перейшов до конкретних прикладів дискримінації чоловіків в Україні та світі:

«Для мене представництво жінок буде позитивним з точки зору егоїстичної. Я вважаю, що смертність, більша у 4 рази серед чоловіків,— це неправильно. Жінки будуть краще доглядати за чоловіками, якщо у них буде достатньо представництва.

Для мене гендер — це все-таки рівність чоловіків і жінок. Наприклад, я вичислив у статуті нашої профспілки Верховної Ради таке положення. (У мене просто дочка йшла у школу у перший клас першого вересня.) Написано, що може надаватися один день відгулу матері. А чому матері? В Конституції написано — рівність. У Кодексі законів про працю що написано? Там, до речі, написано — батькам. Одному з батьків. То чому матері?»

Є така справа — Європейський Суд з прав людини. Девід Віліс проти Сполученого Королівства. Закон до 2000 року у Великобританії надав досить серйозні пільги вдовам. А він був вдівцем, овдовів. І та робота, яка йому пропонувалася, давала стільки грошей, що це було менше, ніж соціальна допомога. Він пішов за допомогою, але отримав її у декілька разів меншу, ніж вдови. Він звернувся до органу. Орган сказав: ось тут написано — і ми виконуємо. Він звернувся до Європейського Суду з прав людини.

І не він один. Там було десь два десятки звернень. Його справа була, так би мовити, модельною, на його користь все було вирішено. Всі інші справи автоматом задовольнила сторона Великобританії. Десь протягом року Великобританія була змушена те положення, яке дискримінує чоловіків, відмінити».

Гендерні особливості корумпованості в Україні

Незалежний консультант, помічник координатора проєктів ОБСЄ у Запорізькій області Денис П'ятигорець запропонував емпірично перевірити, чи більший рівень моральності жінок в Україні, з чого виникла тема рівня корумпованості жінок та чоловіків:

«У мене з'явилася одна ідея — серед поточних довгих корупційних скандалів зробити аналіз — процентне співвідношення жінок і чоловіків, які при владі, замішаних у корупційних скандалах чи проти яких була відкрита судова справа у звинуваченні в корупції. Ясна річ, в процентному співвідношенні кількість жінок буде значно менша. В Запорізькій області, наприклад, немає жодного скандалу, немає жодної судової справи з приводу жінки, працівника місцевих органів влади чи працівника державних органів влади. Це знову ж таки свідчить про те, що жінки в цьому плані більше моральні, ніж чоловіки».

Тематику гендерної особливості корумпованості в Україні підтримала Лариса Кобелянська:

«Я не знаю, наскільки можна довіряти цій інформації — вона ніде не друкувалася. Але видається так, що в Генпрокуратурі України немає жодної справи, де б фігурантом була жінка. В 1999 році в Україні Світовий банк проводив конференцію. Однією з тем була — «Участь громадськості у подоланні корупції». Темою, яка викликала найбільший опір наших українських чиновників та яка найбільше була підтримана іноземними представниками, — була участь громадських організацій. Мова йшла про те, що, за дослідженнями Світового банку, є статистика, яка свідчить, що чим більше жінок залучено на рівні прийнят-

тя рішень, тим менша кількість корумпованості країни. Ці цифри озвучували, це викликало найбільший опір. Чиновники не хочуть цього знати. Можливо, ця інформація для них небезпечна. Я думаю, що якраз жіночі громадські організації могли б взяти на себе ініціативу досліджень на такому рівні».

Крапку у дебатах про те, варто чи не варто залучати чоловіків та чоловіче запитання до гендерних дискусій поставив сам ініціатор цього питання п. Сергій Кисельов, підсумувавши усе, сказане на семінарі, на мій погляд, ключовою фразою гендерної тематики:

«Я вважаю, треба прагнути до того, аби рівно — чоловіки та жінки представляли все людство».

Отже, як показали виступи та дискусії учасників семінару, українським дослідникам, активістам та державним службовцям є над чим попрацювати, аби наблизитися до західної гендерної ситуації. Варто пробувати як міняти ставлення суспільства до гендерної проблематики, так і грати «чоловічі ігри.» Адже, як слушно зауважила пані Лариса Полулях: *«Коли ми входимо на футбольне поле і починаємо танцювати балет, то нас не розуміють. Там грають у футбол. То ми маємо вивчити ті правила і трошки попробувати грати за тими правилами і трошки їх міняти, так, як нам потрібно».*

У стінах «Кієво-Могилянської академії», університету, де відбувався цей міжнародний семінар, існують жіночі футбольні команди. Студентам читаються курси з гендерних досліджень. За тиждень до семінару Президент України Віктор Ющенко підписав Закон «Про гендерну рівність між чоловіками та жінками в Україні». Дослідження травня 2005 року показали, що населення України, в принципі, готове до гендерних партійних квот.

Перші кроки зроблено. Слід просто сміливо йти далі.